

Idea komunismu na Veliké Rusi v době předrevoluční.¹⁾

I.

Vlastním úvahám u věci předesíláme stručný přehled vývoje všeobecných sociálně-politických poměrů na Veliké Rusi.

Ve středověku ruský lid vůbec neznal pojem jednotného svazku státního.

Žil v sociálních útvarech navzájem na sobě nezávislých, které neměly společného pojítka v ústřední moci panovnické dle pojmosloví západoevropského. A tyto jednotlivé sociální útvary nepodléhaly moci feudálního pána tak, jak tomu bývalo v západní Evropě u jednotlivých užších územních oblastí, ze kterých se skládal ten který stát, nýbrž byly to kmeny, t. j. široko rozrostlé rody, které původně vznikly ze společného otce a matky a bezprostředního jejich potomstva. Každý z takovýchto kmenů stál pod mocí náčelníka, který pocházel z rodu sama; každý z nich si tvořil svoje vlastní, soudní a právní obyčeje. Někdy docházivalo sice mezi kmeny, které bezprostředně sousedily, k utvoření spolku; to tehdy, byly-li tyto kmeny ohrožovány na svojí existenci mocnými nepřátelskými kmeny vzdálenějšími; avšak i tam, kde se utvořil spolek tohoto druhu, zůstal vždy vnitřní život kmenů jednotlivých zúplna nedotčen: Každý z nich zůstal podřízen moci vlastního náčelníka i nadále; pouze tehdy, jednalo-li se o okamžitou ochranu zájmů všem kmenům společných, jako, jednalo-li se o to, aby lid všech kmenů byl veden společně v boj proti společnému nepříteli, nebo tehdy, mělo-li býti společným úsilím čeleno přírodní pohromě, nenadále přikvapivší, tvořil se na čas pro veškerenstvo sdružených kmenů ústřední orgán, buď ve sboru sestávajícím ze všech náčelníků kmenových, aneb v osobě jednoho kmenového náčelníka zvláště vynikajícího.

¹⁾ Úryvek z obsírnější studie.

Dějinné události z pozdějšího středověku nechaly dosavadní způsob života lidu ruského téměř netknutým.

V době, kdy se zdařilo Normanům, kteří vpadli okolo roku 860 na Rus, ovládnouti kmeny, sídlící v okolí Novgorodu, a zříditi zde t. zv. Veliké Knížectví Ruské, byl sice učiněn pokus, který směřoval k tomu, aby rozsáhlá území byla spojena pod ústřední vládou jediného panovníka, který by jednotlivé součásti svoji říše přidělil jednotlivým svým spolubojovníkům v léno; pokus tento se však nezdařil a lid v říši nově vzniklé přes to, že uznával vrchní panství Velikého knížete, zůstával co do vnitřního svého sociálního života podroben moci svých dosavadních rodových náčelníků, z nichž každý spravoval si svůj kmen neodvisle od moci knížete ústředního.

Ani další pokus Vladimíra Velikého — okolo roku 1000 —, který svým záměrům přibral na pomoc kněžstvo říše Byzantské, chtěje všecken lid, mluvící ruským jazykem, obrátiti na víru křesťanskou a zároveň jej přiměti k poslušnosti k jedinému vládci a pánu, se nezdařil; a to přes to, že od této doby vešlo během času v obyčej, přiděliti několik obvodů užších pod vládu úředních knížat z rodu Rurikoveců, z nichž každý měl býti vykonavatelem vůle Velikého knížete, a zároveň pánem nad náčelníky jednotlivých kmenů.

Setrvačnosti při starém způsobu života na Rusi napomáhaly v prvních dobách Velikého knížectví časté spory mezi jednotlivými úředními knížaty, nebo mezi některým z nich a mocí ústřední. V dobách pozdějších pak zase okolnost, že roku 1237 dostaly se širé krajiny ruské ve jho mongolské, ve kterém zůstaly přes více než dvě století, téměř až do počátku novověku: Mongolští vítězové přestali na tom, že ochromili moc Velikého knížete i knížat úředních, a že donutili ruský lid k poplatnosti a k případnému vypomáhání v podnicích válečných; o vnitřní způsob sociálního života ruského lidu se však nestarali; a tak moc kmenových náčelníků nad jednotlivými kmeny zůstala až do novověku nedotknutou.

Teprvé roku 1480 zdařilo se velikému knížeti Ivanovi, který té doby sídlil již v Moskvě, osvoboditi Rusko od nadvlády Mongolů.

Tento úspěch moci velkoknížecí zvedl ovšem její prestiž na míru nebývalou: Vzdálené kraje širé Rusi spěchají, aby uvítaly osvoboditele vlasti, svého nejvyššího pána a vládce, a

i kmeny, které sídlí v krajích od Moskvy daleko a daleko vzdálených, nejsou neochotny, uznati vrchní jeho vládu.

Zjevy tohoto druhu vzbudily přirozeně v následných držitelích moci velkoknížeci touhu, aby velkoknížeci vláda byla učiněna vládou opravdovou, touhu, aby z moci velkoknížeci byla utvořena pro veškeru Rus jednotná a skutečná moc panovnící. I dochází během času ke krutým zápasům vnitřním. V nich jde moci velkoknížeci v první řadě o to, aby ze sociálního života lidu odstranila instituci kmenových náčelníků, jejichž tradicionelní moc nad jednotlivými kmeny překáží vývinu silné moci ústřední. Boje vyvrcholují za vlády Ivana II. Hrozného (r. 1534 až 1584), jenž, osvojiv si jméno cara všech Rusů na důkaz své jedinečné moci panovníčí, dává svými stoupenci hromadně vraždit všechny kmenové náčelníky, kterých se může zmocnit, a zároveň krutě trestá i široké vrstvy lidu, které lpěly na dosavadním způsobu sociálního života, posvěceného odvěkými zvyklostmi.

Rádění Ivana Hrozného, ač stojí život tisíců a tisíců obětí, nemá kýženého výsledku. Domácí rozbroje končí tím, že již jeho syn Dimitrij — poslední Rurikovec — jest vzbouřeným lidem zavražděn (r. 1598), a že po dalších patnácti letech krutých vnitřních zápasů dosedá na carský trůn rod Romanovců.

Nový carský rod vede si s počátku velmi opatrně. V prvním období své vlády nečiní nijakých pokusů o uplatnění ústřední moci panovníčí proti starobylým zvyklostem sociálního života lidu. Následkem toho lid se opětně sdružuje přirozeným rozplemenováním v různé kmeny pod vedením vlastních náčelníků kmenových, kteří sice vrchní moc carovu ochotně uznávají, avšak život uvnitř kmenů opět řídí zcela samostatně.

Tyto poměry trvají až do doby, kdy na carský trůn nastupuje Petr Veliký. Jeho panování — vládne od r. 1689 až 1725 — spadá v dobu, kdy absolutismus moci panovníčí v západní polovině Evropy těží vrchovatou měrou ze svého vítězství nad nedávným odbojem feudální šlechty.

Té doby západoevropský panovník vládne svým státem úplně neobmezeně, rozhoduje nad životem a smrtí svých poddaných úplně dle svojí vůle a pokládá se za vrchního vlastníka vši země, která tvoří státní území. A pokořená šlechta byla se již téměř všeobecně vpravila v nové poměry; za to, že panovník neruší jejich práv na držbu lénních pozemků a jejího

práva nakládati se selským lidem, usedlým na té které územní oblasti, jako s lidem nevolnickým, stává se ochotnou služebnicí svého nejvyššího pána a vládce.

Petr Veliký, hledaje v západní Evropě poučení, jakým že způsobem lze panovníku snadno a rychle úplna stát ovládnouti, nachází zde tedy vzor, jež není, leč napodobiti. Petr Veliký, nablížeje, jak nesprávnou byla politika posledních Rurikovců, kteří si chtěli samovládu zajistiti vyvražděním kmenových náčelníků a podřízením širokých vrstev lidových bezprostřední moci panovníkově. Jeho snahy o přeměnu domácího sociálního života běrou se cestami zcela jinými. Petr Veliký zkouší si předem nakloniti kmenové náčelníky tím, že jim dává ze své moci panovníčí právo na držbu širokých územních oblastí, které dosud ovládali z vůle kmene. Širší vrstvy lidu snaží se učiniti neschopnými skutečného odporu tím, že je pevně svírá pouty nevolnictví na prospěch dosavadních náčelníků. Z vůle carovy každý z jednotlivých kmenů rozpadá se na rodinu stavovsky vyvýšenou a na zbytek kmene, jehož příslušníci jsou zbaveni osobní svobody.

A tak od dob vlády Petra Velikého jest Rus v ohledu sociálně-politickém připodobněna poměrům, které vládou v Evropě západní: V čele státu stojí neobmezená moc panovníčí: široké vrstvy lidu selského jsou ve svazku poddanském vůči třídě šlechtické, která, obdrževši svoje privilegované postavení a majetek z rukou panovníkových, jest nejoddanějším fedrovatelem jeho zájmů.

Obrovský tento převrat v sociálně-politických poměrech na Rusi vžívá se v názory pokořeného lidu bez zvláštních obtíží :

Zbytky bývalých kmenů zůstávají de facto pod bezprostřední mocí týchž osob jako dříve. Moc kmenového náčelníka bývala pak odevždy mocí posvěcenou v očích lidu odvěkými tradicemi. A tak se děje, že široké vrstvy lidu — nyní zotročeného — si ani neuvědomují, jak dalekosáhle byla se změnila podstata nynější moci šlechticovy oproti podstatě moci bývalého kmenového náčelníka.

II.

Význačnou známkou sociálního života lidu, který žije ve kmenech, navzájem od sebe odlišených, jest, že každý z jed-

notlivých těchto kmenů uvnitř žije za vlády úplného společenství majetkového :

Rozrůzněnosti vlastnictví osobitého, které moderní zákonodárství uznává i v okruhu úzké rodiny moderní, neznají právní názory lidu, který žije v útvarech kmenových. Sice i zde jsou každému jednotlivci přikázány k osobnímu užívání určité věci opotřebovatelné, jako oděv, tělesné ozdoby, zbraně, avšak veškeren majetek ostatní, pozemky, na nichž kmen sídlí, to, co kmen těží společnou prací z polní úrody, to, co si zjedná od jiného výměnou, nebo co obdrží na usmířenou, na úhradu škody, náleží veškerenstvu, ze kterého se kmen skládá, nedílně. Každému příslušníku kmene jsou pak ze společných zásob přikazovány obživné přiděly dle jeho potřeby, takže o nějakém majetkovém rozrůznění mezi členy kmene nemůže býti vůbec řeči.

Takovýto majetkový komunismus býval obvyklým v každé územní oblasti a u každé rasy, dokud tu lid právě ještě žil v útvarech kmenových. Tak jmenovitě živali v líčeném majetkovém komunismu na určitém stupni svého vývoje i národové, kteří byli osudem povoláni k tomu, aby v pozdějších dobách položili základní kámen pro vývoj moderní osvěty západní: Řekové, Římané a Germáni. Zde však líčený majetkový komunismus vymizel poměrně záhy, poněvadž se tu poměrně záhy vyvinul soustředěný život státní, který nepřál sociálním útvarům kmenovým, a pod jehož tlakem se vyvinula zvyklost žítí v úzkých rodinách, t. j. v rodinách, které se skládají jenom z rodičů a jejich bezprostředních potomků a zvyklost dělití majetek rodinný po úmrtí hlavy rodiny mezi její členy.

Naproti tomu tam, kde organismus státní neměl v sobě dosti soustředivé síly, aby způsobil rozklad společného života jednotlivých kmenů, přetrval kmenový komunismus celé věky, ba leckdes trvá dodnes. Tak tomu jest v některých územních oblastech dnešní Číny, dnešní Indie, a částečně i u Jihoslovanů.

Nemůže býti žádné pochyby o tom, že novota feudálního šlechtictví měla na Rusi od dob Petra Velikého za následek rozklad dosavadních kmenů, široce rozvětvených a přece jednotných, v celé řady rodin užších. Feudální moc šlechty dobře byla pochopila, že za zmíněných poměrů se lid, nyní nevolnický, ovládne mnohem snáze, pozbude-li vědomí o společných páskách, které jej navzájem víží. Odvěká minulost sociálního života lidu měla však přece jenom za následek, že v rodinném životě

nevznikla majetková individualisace v plném slova svého smyslu :

Každá z rodin nově vzniklých, zůstávajíc nadále živa pospolu, zůstala věrna zvyku společného hospodaření na přidělených pozemcích a pokládala i nadále výtěžek společné práce za společný majetek všech svých členů.

Takto tedy v jednotlivých rodinách nevolnických vznikla od doby reformy Petra Velikého zvyklost rodinného komunismu, zvyklost, která se v širokých oblastech Veliké Rusi mnohdy udržela až do doby nejnovější, jako věc zcela přirozená, na které státní zákony nemohly a ani nechtěly změnití pranic.

III.

Sociální novoty, zavedené Petrem Velikým, jsou provázány i novotami hospodářskými, které se týkají pozemkového bohatství Rusi.

Z pozemků, které Petr Veliký nezabírá pro korunu a stát, jest přidělena — vzato přibližně — třídě šlechtické asi jedna třetina a stavu selskému asi dvě třetiny.

Na prvý pohled zdálo by se, že by se následkem toho Rusko po reformách Petra Velikého v hospodářských poměrech prospěšně lišilo od států západoevropského kontinentu: Tam i zde žije selský lid v nevolnictví; avšak v Rusku hospodaří si na svém majetku sám ve vlastní svůj prospěch, kdežto ve státech ostatních selský lid pravidelně pouze obhospodařuje majetek vrchnosti v její prospěch. I zdálo by se, že se na Rusi těší selský stav dalekosáhlé majetkové nezávislosti a že jest jeho sociální postavení mnohem výhodnější, nežli sociální postavení, ve kterém žije selský lid na západoevropském kontinentě, kdež tvoří třídu nejen nevolníků, nýbrž i bezzemků.

Závěry toho druhu byly by závěry úplně mylnými.

Hrabivost moci panovníčí měla totiž za následek, že tato moc pro stát a korunu zabrala z pozemkového bohatství země asi právě tolik, co ponechala na obživu všemu lidu selskému: a to přes to, že neměla nikterak po ruce prostředků, které by jí umožnily učiniti zabrané pozemky všeobecně způsobilými ke skutečné těžbě z nich.

Ježto jest selskému stavu na Rusi vykázán pro jeho samostatné hospodaření příliš malý úděl pozemkový, stává se jeho

sociální postavení již od počátku Petrových reforem mnohem nevýhodnějším, nežli jest postavení selského lidu v západní Evropě :

V západní Evropě není sice téměř pozemků, na nichž by selský stav hospodařil sám ve svůj prospěch. Avšak starost o jeho výživu připadá jeho vrchnostem a ty, majíce selského lidu nezbytně zapotřebí k obdělávání vlastních svých pozemků, jsou nuceny již ve vlastním svém prospěchu, aby mu zajistily potřebnou výživu : Feudální pán přikazuje jednotlivým selským rodinám do dědičného pachtu určitou část vlastního svého pozemkového majetku : a tyto přiděly stačívají k výživě jednotlivých rodin.

Naproti tomu na Rusi, kde selský lid hospodaří se svým pozemkovým údělem samostatně, netíží šlechtické kruhy povinnost, starati se o jeho výživu. I nebývá zvykem, že by ten který šlechtic přidělil něco z vlastních svých pozemků v dědičný pacht nevolnickým rodinám selským.

Za sociálních reforem Petra Velikého byly seřizeny zbytky jednotlivých dřívějších kmenů v celou řadu nových sociálních útvarů, v jednotlivé obce. Hospodářské reformy Petra Velikého nebyly pak provedeny v tom smyslu, že by byl pozemkový majetek na stálo rozdělen ve vlastnictví jednotlivých selských rodin ; pozemky, určené k obživě všech rodin, ze kterých se obec skládá, byly přikázány každé z nově utvořených obcí h r o m a d n ě a zároveň bylo předepsáno, že vždy celá obec jest zodpovědna za to, budou-li státu odváděny daně, které jsou jí vyměřeny dle počtu její dospělých příslušníků.

Lid, který tvoří jednu a touž obec, rozdělil tedy sám přidělené pozemky mezi jednotlivé rodiny a klíčem rozdělení jest počet dospělých mužů, kteří tou dobou žijí v té které rodině.

Toto rozdělení, původně spravedlivé, stává se ovšem během času v celé řadě případů nespravedlivým :

Každá z rodin hospodaří na přikázaných pozemcích, zůstávajíce i pro příště pospolu na stálo. Populační poměry v různých rodinách se však během času vyvinují způsobem různým. Jedna rozrůstá během času v početný rod, který pro množství svých členů nedochází již dostatečné obživy z pozemků původně rodině přikázaných ; druhá vyrovnává přírůstek nově narozených členů rodiny úbytkem členů zemřelých, takže její existenční míra se

nadále nikterak nezhoršuje; u třetí během času nastane případ, že má v dobách pozdějších méně členů nežli rodina původní, takže nespotřebuje všeho, co z přidělených pozemků vytěží; a čtvrtá sice rozrostla na počet, nemá však té doby dosti členů, kteří by byli schopni obdělávati přikázané pozemky, takže není s to, aby vytěžila vše, co by se tu při dostatečném počtu pracovníků dalo vytěžiti.

Z uvedeného je tedy patrné, že během času muselo docházeti k značným nesrovnalostem v hospodářském životě jednotlivých rodin, které tvoří touž obec: Členové jedné rodiny strádají nouzí, členové rodiny druhé mají přebytek; jedna rodina má vzhledem k přikázané půdě dosti nebo dokonce přebytek pracovních sil, druhá naopak trpí jich nedostatkem. Tato nevyrovnanost v hospodářských poměrech jednotlivých rodin byla pak dalekosáhlou měrou zvýšena okolností tou, že obec daně jí uložené, které se vyměřovaly prostě podle počtu všech dospělých mužů v obci žijících, rozvrhla na jednotlivé rodiny podle počtu dospělých mužů, příslušejících v tu kterou rodinu. I nesházelo na případech, že rodiny početnější při vší svojí bídě platily na daních více, nežli rodiny méně početné, které existenčních obtíží neznaly.

Ze sociálních nesnází, které nám tanou na mysli, pomohla si ruská obec — „mir“ —, nemohouc se dovolati ani ochrany moci státní, ani přispění nadřízeného šlechtice, sama. Zavedla v obyčeje lidu zvyklost, že se obcí čas od času provádí nové rozdělení obživných pozemků mezi jednotlivé rodiny s ohledem jak na početnost, tak i na pracovní schopnost jejich členů a na jejich potřeby.

Tato zvyklost stala se základním rysem hospodářského života ruského selského lidu nedlouho po reformách Petra Velikého. Její dodržování dokonce nařizovaly jak šlechtické vrchnosti, tak i úřady státní, poněvadž oběma těmito činitelům šlo o to, aby selské obce přesně odváděly státem předepsané daně, a poněvadž byla obava, že by obce těchto daní od svých příslušníků nesehnaly, kdyby se nesouměrným rozdělením obecních pozemků znemožňovala některým z rodin nejnemnější výživa.

A tak dochází v hospodářském životě selského lidu k dalšímu zjevu velmi zajímavému:

Jako se pod tlakem názorů zděděných z minulosti uvnitř jednotlivých rodin nevyvinula individualisace majet-

ková, poněvadž si celá rodina zvykla těžiti společně z pozemků jí přikázaných, tak zase pod tlakem sociálních a hospodářských reforem Petra Velikého se v žádné z ruských obcí nevyvinul ani pocit vlastnictví k pozemkům té které rodině přikázaných k hromadnému hospodaření. Jinými slovy: Selský lid vůbec nepoznal pocitu osobitého vlastnictví, poněvadž každý jeho příslušník pokládá pozemky rodině k výživě přikázané předem za pozemky, které jsou rodině dány v užívání hromadné a dále za pozemky, jichž vlastnictví zůstává zároveň vyhrazeno obci, která čas od času v přídělích provádí dalekosáhlé změny.

IV.

Instituce obecního či „mírového“ komunismu má v následných dějinách sociálního života na Rusku tyto osudy:

Až do nezdarů, které Rusko utrpělo ve válce krimské, trvá instituce tato v původní své podobě zcela nerušeně.

Po skončení války krimské přistoupil carský režim, jak známo, ke zrušení nevolnictví. Dalekosáhlá tato reforma vzbudila ovšem odpor v kruzích šlechtických. Dosud nutila pouta nevolnictví selský lid, aby zdarma robotil na statcích svých pánů. Bylo-li nevolnictví zrušeno, pozbyla šlechta pracujících sil, které jí vůbec nic nestojí, protože selský lid není živěn na statcích šlechtických, nýbrž dochází obživy pouze z pozemků mírových. I dějí se tedy se strany šlechty pokusy, aby selský lid zůstal donucen i nadále k práci na statcích panských přes to, že bude zbaven pouta nevolnictví. Šlechta jeví pro příště ochotu, ujednatí se selskými rodinami smlouvy o tak zvaném dědičném pachtu, t. j. smlouvy, na jejichž základě bylo by šlechticem svěřeno selským rodinám hospodaření na té které části pozemků panských, a dle nichž by té které rodině připadla pozemková sklizeň proti tomu, že by se pro vždy zavázala, platiti za sebe i za své dědice roční pevný poplatek jako pachtovné.

Tyto snahy narážejí však na odpor širokých vrstev selského lidu. To proto, že dosavadní pozemky mírové náležejí selské obci, aniž by byla povinna šlechtici cokoliv za ně platiti. Zdá se tedy sedláku placení pachtovného z pozemků, které by mu byly nyní přiděleny z panských pozemků v trvalý pacht, nespravedlivou novotou, novotou, která by jeho hospodářské postavení jenom ještě více ztížila.

Následkem odporu selského lidu vláda se neodvažuje přijati návrh, který jí činí kruhy šlechtické. Nastupují tedy kruhy tyto cestu jinou: Žádají na carské vládě, aby po zákoně, kterým se zrušuje selské nevolnictví, vydala zákon, dle něhož jest statky mirové rozdělití mezi členy mirové obce.

Od tohoto zákona slibuje si šlechta, že, rozrůzní-li se dosavadní rodiny široké na jednotlivé rodiny úzké, nestačí žádné z rodin nyní rozrůzněných k obživě onen díl, který na ni vypadne z dosavadního společného pozemkového přidělu, a že tedy takto sedláci, kteří zruší společenství mirové, budou přece jenom pod tlakem okolností donuceni, aby vstoupili v nový námezdní poměr ke třídě šlechtické.

Tyto záměry docházejí splnění pouze částečného: Carská vláda skutečně vydává zákon, který pro příště dovoluje přeměnití dosavadní komunistické hospodaření mirové v rozrůzněné hospodaření jednotlivých rodin, a to tehdy, prohlásí-li se pro tuto přeměnu prostá většina všech členů obce. Avšak: Široké vrstvy lidu selského cítí instinktivně nebezpečí, které jim na ten čas hrozí ze zrušení mirového svazu. I setrvávají v něm z obrovské většiny i nadále.

Od této doby stává se instituce miru třídě šlechtické institucí nenáviděnou; po celá další desetiletí sociálního vývoje pracuje tato třída veřejně i tajně na tom, aby instituce miru byla ze zvyklostí lidu zúplna vymýčena.

Snahy tyto nemají však dlouho a dlouho úspěchu. Ba v r. 1893 carská vláda, vidouc, že v mnohých případech, kde došlo ke zrušení mirového hospodaření, byly se hospodářské poměry selského lidu značně zhoršily, vydala zákon, dle něhož pro příště rozpuštění miru, ke kterému mohlo dle zákonodárství z r. 1861 dojíti po usnesení prosté většiny jeho členů: není napříště dovoleno, leč, souhlasí-li s ním většina dvoutřetinová.

Teprve po rusko-japonské válce dospívá šlechta cíle svého dlouhletého snažení:

Jak známo, měl neúspěch Ruska ve válce s Japonskem za následek, že v době, kdy se vojenská jeho moc nacházela na čas v rozvratu, propukly revoluční bouře na všech stranách. Pod tlakem revolučního ovzduší rozhodl se pak car dopřáti lidu účast ve vedení státních záležitostí ustavením tak zv. ruské dumy. Ježto revoluční bouře zachvátily ponejvíce širé kraje venkovské následkem zbidnělého hospodářského postavení selského lidu, stala se jednou z nejdůležitějších otázek, kterou měl

nový tento zákonodárný sbor řešiti, otázka, která by bylo lze uvéstí agrární politiku státu ve správné koleje.

Zástupci selského stavu, tak zv. „trudovici“ a s nimi všechny ostatní pokrokové strany dumy usnesli se na návrhu, dle něhož carská vláda má omeziti volnost osobitého nemovitého majetku třídy šlechtické, a stanoviti, že šlechtický statek nesmí zabíratí více nežli sto desjatin půdy, a že ostatní pozemky má stát z rukou šlechtických vykoupiti a je přiděliti dle potřeby jednotlivým mírovým obcím. Kruhy šlechtické, vidouce ohroženy majetkové svoje zájmy na prospěch selského stavu, nejen že nejsou ochotny uvedenému návrhu vyhověti, nýbrž používají sněmovního jednání k tomu, aby byly splněny jejich dávné tužby, usilující o zrušení instituce miru.

Zápas, vedený mezi šlechtou na straně jedné a většinou dumy na straně druhé o otázku, o kterou jde, měl v širokých vrstvách lidu selského ten ohlas, že na venkově opětně propukají nové bouře proti šlechtě, která se vzpírá vypomoci selskému lidu v jeho nouzi proti vůli velké většiny zákonných zástupců lidu. Carská vláda v bezradném zmatku dumu rozpouští a dne 9. listopadu 1906 vydává ukaz, který má po přání šlechty za účel vypleniti pro příště instituce mírového hospodaření ze sociálních zvyklostí selského lidu:

Mírové pozemky, které zůstaly v držbě těch kterých rodin beze změny od roku 1861, připadají v jejich vlastnictví bez dalšího; mírové pozemky, které od zmíněného roku byly přidělovány čas od času z usnesení obce novým držitelům, přejdou ve vlastnictví nynějšího držitele na prostou jeho žádost, které úřad vyhověti musí.

V.

Ve státech kultury západní vzrostly v moderních dobách ideje komunistické na půdě úvah, jimiž filosofie doby usilovala obroditi pro budoucnost dosavadní sociální řády zavedením majetkové rovnosti: ve skutečném životě sociální idea tato neměla opory naprosto žádné.

V úvahách, věnovaných ideí komunismu na Rusi, seznali jsme však, že zde komunistické řády byly skutečným základem skutečného života lidu selského ve směrech dvou: Jednak rodina selská žije jako celek v rodinném komunismu, jednak obec ruská učinila si podkladem svého zřízení ideu komunismu

potud, že pokládá veškery pozemky přidělené obci za společný svůj majetek, z něhož čas od času přikazuje jednotlivé části jednotlivým rodinám k dočasnému hospodaření.

I v ruské vědě jeví se ve století devatenáctém názory, které spatřují v komunistických hospodářských řádech prostředek, jímž lze obroditi dosavadní sociální řády. Úvahám těmto slouží však vždy za podklad domácí skutečné sociální útvary komunistické, které jsou obvyklými v životě lidu samém, hlavně instituce ruského miru.

Dějiny komunistické filosofie na Rusi jsou velmi zajímavé :

1. V první polovině století XIX. značná část badatelů historických¹⁾, pracujíc pod tlakem národní hrlosti, která byla vyvolána vědomím, že od doby Petra Velikého Rusko bylo se dopracovalo dalekosáhlého rozmachu mocenského, srovnává domácí sociální instituce se sociálními institucemi na západě. V Rusku vládne té doby úplný sociální klid a mír; i zdá se historickým badatelům, že mocenský rozmach Ruska byl v první řadě podpořen právě touto okolností. A ježto si úvahy badatelovy zároveň uvědomují, že evropský západ prodělává té doby dalekosáhlé otřesy sociální — v Anglii hnutí chartistické, ve Francii revoluční hnutí z r. 1830 i z r. 1848 a v ostatních státech střední Evropy revoluční bouře z roku posléze uvedeného — jsou přivedeny k úvahám, zda sociální klid na Rusi na jedné straně, a sociální nepokoje v západní Evropě na straně druhé nemají svou příčinu v odchýlných sociálních poměrech, ve kterých žijí široké vrstvy lidové na Rusi na straně jedné a v západních územních oblastech na straně druhé. Při badání, které se zabývá srovnáváním domácích institucí se sociálními institucemi západu, vysvítá badatelovi vědeckému jasně, že se v sociálním životě lidu na západě nevyskytá nic, co by se podobalo instituci ruského miru. I dochází se leckdys a leckdes k přesvědčení, že zásluha o klid sociálního ruského života přísluší právě této sociální instituci. I bývá tedy instituce miru konservativní filosofií ruskou prohlašována velmi často za přecenný výron samorostlé sociální moudrosti domácí, za odkaz, jež předcházející generace národa po sobě zanechala na dalekosáhlý prospěch generací dob přítomných. Leckdys bývá zároveň vyslovována naděje, že ko-

¹⁾ Máme na mysli t. zv. historickou školu slavjanofilskou.

munistický útvar míru zaručí klid sociálního života na Rusi pro veškeru budoucnost, že státní útvar domácí nebude nikdy vystaven oněm nebezpečím, které občas ohrožují státy západní: instituce míru bývá dokonce ruskými vědeckými badateli doporučována západní moderní kultuře jako všeobecný lék na všechny ony neduhy, jimiž trpí její sociální život.

2. Během druhé poloviny století XIX. ukázalo se ovšem brzy, jak byl pochybený optimismus, který viděl v sociálních poměrech ruských poměry ideální:

Hlubšímu studiu etnologickému, ať bylo již pěstováno vědou nebo krásným písemnictvím, vyjasnilo se během druhé poloviny století XIX. velice záhy, jak krutě strádá pod životními nedostatky život selského lidu. Tvrdý absolutismus, jímž pak carský režim vládne inteligenci ruské, má za následek, že ve vzdělaných kruzích ruských vzrůstá přesvědčení, které hlásá, že sociální život na západě přes veškeré občanské otřesy, jimiž trpí, jest zárukou sociální spravedlnosti i kulturního pokroku, a že tedy, má-li sociální život v Rusku ozdraviti, jest nutným, aby přijal za základ všeho politického života zřízení demokratické¹⁾.

Avšak i mezi přívrženci těchto filosofických a sociálně-politických proudů nachází instituce mírového komunismu záhy nadšené ctitele:

Uplatňují se zde totiž záhy i názory, které po vzoru sociální filosofie francouzské a anglické mají za to, že lze život obroditi rozložením společnosti, seskupené ve stát, na řadu jednotlivých malých útvarů komunistických, tak jak si to představoval Fourier a Owen. Pod tlakem těchto názorů jest pak v domácí instituci míru spatřován důkaz správného instinktu ruských širokých vrstev lidových, jenž sám správně byl vyčetil, kterak že jest seříditi sociální život, má-li býti dokonale spravedlivým: A bývá dovozováno, že příkladu sociálního života lidu selského má následovati sociální život městský, a že jenom takto lze odstraniti dalekosáhlé sociální rozdíly v jednotlivých složkách ruského národa.

3. Jest známo, že během času vyvrcholuje odpor ruské inteligence proti stávajícím politickým a sociálním řádům v čino-

¹⁾ Tak zvané vědecké proudy „západnické“.

rodý a velmi radikální boj proti státu a jeho zřízením a zároveň i v boj proti osobám, které stát řídí: Po celém Rusku začínají býti zakládány tajné spolky, odhodlané použití prostředků nej-
krajnějších.

Filosofický podklad činnosti těchto spolků vzniká z myšlenkového prostředí čistě ruského, a jest asi tento:

Dějinný soud ukazuje, že na základech ruského státu nebylo dosud pro ruský lid vystaveno nic, v čem by se dalo žiti člověku myslícímu a cítícímu kulturně, a národu, který si přeje žiti v zásadách rovnosti a volnosti občanské i pod vlastní svoji suverenitou, a který chce vyrovnati příkré sociální protivity mezi jednotlivými celými třídami národa. I jest tedy, má-li se dospěti k sociální obrodě, nejdříve zničiti základ dosavadních domácích sociálních řádů, t. j. ruský stát sám. Dílu spásy musí předcházeti dílo zhouby. Toto dílo může pak míti úspěch pouze tehdy, bude-li vládnoucím kruhům stále naháněna hrůza, která je konec konců donutí, že si znechutí svoje vůdčí postavení ve státě a opustí loď, kterou dosud řídily.

Toto myšlenkové hnutí ruské inteligence — hnutí nihilistické — bojujíc propagandou činu sama, zaznamenává ve svůj prospěch již r. 1881 zavraždění Alexandra II.; a veškerou úsilí vládních kruhů, které usilují po celou dobu následnou o jeho vyplnění, jeví se býti úsilím marným, přes to, že vláda Alexandra III. a Mikuláše II. zakročovala proti němu s krutostí bezohlednou.

V posledních desetiletích století XIX. dostávají se ruské inteligenci poznenáhlu ve známost spisy Marxovy, které jak známo, věští možnost blízkého vítězství proletariátu nad jeho ujařmiteli a zároveň vykládají možnost, že by se sociální život ve celém státě dal postavit na podklad **všeobecného** majetkového komunismu.

Tyto názory mají pak dalekosáhlý vliv na část sociálně-politické filosofie domácí: Pod tlakem učení Marxova jest odvržen předpoklad, že by bylo lze obroditi sociální život rozložením společnosti na řadu malých komunistických útvarů, seřizovaných po příkladu ruského miru, a vychází se pro příště z názoru, že po vyvrácení dosavadních sociálních řádů bude lze vytvořiti nové na základě majetkového společenství, které obepne veškerý příslušníky celého ruského národa. Počátek této obrody sociálního života má pak záležeti v tom, že se

veškerá ruská půda přikáže ve společné užívání těm, kdož ji skutečně vzdělávají a obhospodařují, t. j. příslušníkům stavu selského.

Rozumí se, že názory posléze uvedené se stávají záhy názory vysoce oblíbenými v širokých kruzích lidu selského, které se proto rády stávají oddaným stoupencem revolučních cílů ruské inteligence :

K šedesáti milionům obyvatelstva, napočteným při sčítání lidu roku 1851, přirostlo do konce XIX. století dalších sto milionů, aniž by státní správa byla učinila jakýkoliv pokus o zmírnění těžkých existenčních podmínek selského lidu. Selský lid pak dobře ví, že pomoc by byla snadnou, kdyby mu byly přikázány aspoň z části státní a šlechtické pozemky, které pro těžení naturální obživy zůstávají na ten čas ve značném počtu pro nedostatek pracovníků vůbec nevyužity.

Nedosti pak na tom :

Dle statistických dat, která podává roku 1914 známý ruský sociolog a politik Maxim Kowalevsky, bylo v době uzákonění agrární reformy na Rusi čtyři tisíce osmdesát obcí, které od roku 1861 nechaly mirové přiděly v držbě svých členů beze změny. Po provedení agrární reformy z r. 1906 byly jejich pozemky rozděleny na půl čtvrtá milionu jednotlivých přidělů nových. Z obcí ostatních došlo pak od roku 1907 do konce roku 1912 asi čtyři miliony žádostí za proměnu držby mirových přidělů ve skutečné vlastnictví. Bylo-li všem vyhověno, došli bychom k závěru, že agrární reformou z r. 1906 dostalo se asi půl osma milionu rodin rozrůzněného vlastnictví pozemků, které dosud byly předmětem komunistického vlastnictví mirových obcí. Kdybychom pak počítali jenom s tím, že každá ruská selská rodina zestávala ze sedmi členů, došli bychom k závěru, že zmíněnou agrární reformou bylo z komunistických svazů mirových vyvazeno na padesát milionů selského lidu.

Na věci nebylo by nic sociálně nebezpečného, kdyby jednotlivé přiděly mirové, které nyní přešly v rozrůzněná vlastnictví několika dospělých mužských členů rodin, kteří opět přirozeně zakládali rodiny nové, byly bývaly skutečně stačily k tomu, aby poskytly existenční minimum.

Tomu však tak nikterak nebylo.

Za mirového systému selský stav na Rusi v druhé polovici

století XIX. z největší části jenom živořil. Ježto však jednotlivé rodiny byly nuceny setrvati v mírovém společenství, smířily se se svým osudem a nevydávaly se aspoň všanc nebezpečí, že se odpoutáním od půdy, která je byla dosud živila, zbaví vůbec všech existenčních prostředků. Naproti tomu provedení agrární reformy, která přidělila mírové pozemky selskému lidu v neobmezené vlastnictví, mělo za následek, že každému, komu se dostalo dílčího přidělu z pozemků mírových, byla poskytnuta možnost, aby se zřekl dosavadního způsobu svého života, a aby hledal prostředky k obživě své rodiny jinde nežli v hospodaření na pozemcích, které mu připadly v neobmezené vlastnictví.

A tak se děje, že agrární reforma jeví účinky národohospodářsky velice zhoubné.

Značná část nových pozemkových vlastníků prodává svoje pozemky téměř bezprostředně poté, co nad nimi po rozumu agrární reformy bylo nabyto práva volné dispozice. Dle statistických dat podávaných zmíněným sociologem činí tak v gubernii Vitebské ze čtyřiaadvaceti tisíc selských rodin téměř čtyři tisíce, v gubernii Permské z devatenácti tisíc téměř půl čtvrtého tisíce, v gubernii Stavropolské ze sedmadvaceti tisíc dokonce čtrnáct tisíc a tento poměr se zajisté jeví i ve všech ostatních guberniích Veliké Rusi.

Některé z rodin, které se byly takto zbavily základu dosavadní svojí existence, sice velmi nuzné, avšak přece jenom zajištěné, stěhují se z dosavadní svojí užší vlasti v územní oblast jim neznámou, kde přirozeně nacházejí životní podmínky ještě mnohem tvrdší; některé opouštějí vůbec hospodaření agrární a hledají obživu v městech ve výkonech práce námezdné nejnižšího druhu: některé zůstávají sice v rodném kraji nadále, vstupují však v trvalý služební poměr k rodinám šlechtickým, zbavivše se prodejem pozemkového přidělu možnosti samostatné hospodářské existence a jsouce nuceny, aby co nejlevněji nádeničily na statech šlechticových.

Takto tedy se děje, že Rusko, které bylo dosti strádalo pro myšlenku zaostalosti vládních i šlechtických kruhů následkem bojů mezi carismem a nihilismem, zabředlo v sociální obtíže ještě mnohem hlouběji: Značná část širokých vrstev selského lidu byla agrární reformou zúplna zproletarisována, ježto celé řady selských rodin při nízké vzdělanostní svojí úrovni a při

nedostatku životní energie klesaly na nejnižší stupeň v ýdělčné činnosti.

Zvážíme-li poznatky posléze uvedené podle pravé jejich hodnoty, neubráníme se závěru, že se ze všech předrevolučních stran ruských musila těšiti nejvyšší popularitě v širokých kružích lidových ona, která si klade za cíl obroditi sociální život na základě všeobecných řádních komunistických:

Ze všeho obyvatelstva Veliké Rusi čítá selský stav na sto hlav nejméně devadesát šest. Selský lid, který od staletí žíval v komunismu rodovém a od dob Petra Velikého i v komunismu mirovém a kterému se nyní hlásá, že podstata ideje komunismu záleží v tom, že se mu přikáže ve společné užívání veškera hospodářská půda, nezabývá se přirozeně úvahami, zda skutečně lze komunismus rodinný a mirový přetvořiti v komunismus všeselský. Ježto pak překotné provádění agrární reformy z r. 1906 převážnou část selského lidu úplně zproletarisovalo, není divu, zdá-li se zproletarisovanému sedláku po trpkých zkušenostech, kterých nabyl získáním půdy v majetek osobitý, že všechno sociální zlo leží ve vlastnictví osobitém, a vidí-li v komunistickém hospodaření budoucnosti záruku, která mu umožní nejen existenci, ale i blahobyť.
